

Summaria Europensia 3/2013

Käesoleva Summaria Europensia teemaks on Euroopa kodanike aasta: kodakondsusega kaasnevad õigused.

Koostanud Jekaterina Vaiksalu, kommentaarid ja ettepanekud:
Jekaterina.Vaiksalu@nlib.ee; elik@nlib.ee

Märksõnad: *Euroopa Liidu kodakondsus; Euroopa Liidu kodanikud; eurooplased; kodakondsuspoliitika; õigused; info*

Keywords: *European Union citizenship; European Union citizen; Europeans; rights; information*

Nimestik sisaldab Eesti teadusraamatukogudes leiduvaid väljaandeid, võrguteavikuid ning artiklite viiteid teadusajakirjadest.

Käesolev Summaria Europensia kajastab teemakohast infot seisuga mai 2013.

SISUKORD

1. Sissejuhatus.....	2
2. Refereering.....	6
2.1 Euroopa kodanikualgatuses.....	6
3. Raamatuviiteid.....	7
4. Artikliviiteid.....	9
4.1 Valik artikleid teadusajakirjades.....	9
4.2 Artiklid Eesti väljaannetes.....	11
5. Internetiallikad.....	12

1. Sissejuhatus

Mis on Euroopa kodanike aasta?

Euroopa kodanike aasta 2013 pöörab tähelepanu õigustele, mida kogu Euroopa Liidus saavad automaatselt kasutada kõik ELi kodanikud. Need õigused toovad iga päev kasu kõigile 500 miljonile eurooplasele – ja ka Euroopa majandusele.

Euroopa aasta innustab dialoogi kõikidel valitsussektori, kodanikuühiskonna ja ettevõtluse tasanditel, et saada teada, millisena sooviksite teie kodanikena näha ELi 2020. aastal – selle õigusi, poliitikat ja juhtimist.

Miks just Euroopa kodanike aasta?

ELi kodanike õigused on tagatud Euroopa Liidu lepingu ja seda täiendavate riiklike õigusaktidega. Kui inimesed on oma õigustest teadlikud ja neid kasutavad, on see kasulik neile kui üksikisikutele ning kasu saab ka EL tervikuna – nii majanduslikult kui ka kodanike tugevama toetuse näol ELi projektile.

Euroopa Komisjoni 2010. aasta aruandes ELi kodakondsuse kohta leiti, et ELi kodanikud ei kasuta oma õigusi täiel määral, sest nad ei ole nendest teadlikud – eelkõige puudutab see õigust liikuda ja elada vabalt teistes ELi riikides.

Samal aastal kutsus Euroopa Parlament Euroopa Komisjoni üles kuulutama 2013. aasta Euroopa kodanike aastaks, et sellega innustada arutelusid ELi kodakondsusest ja teavitada ELi kodanikke nende õigustest.

Poliitiline taust

Euroopa kodanike aasta 2013 toimub tähendusrikkal ajal.

- **Aasta enne 2014. aasta eurovalimisi:** Euroopa aastaga toetatakse ELi institutsioonide ja riikide pingutusi juhtida tähelepanu valijaskonna hääletamisõigusele ELis ja julgustada inimesi valima.
- **Euroopa kodakondsuse 20. aastapäev:** Euroopa kodakondsuse mõiste võeti kasutusele ELi Maastrichti lepinguga, mis jõustus 1993. aastal.
- **Avaldatakse ELi kodakondsuse 2013. aasta aruanne:** aruandes käsitletakse olukordi, mil inimesed ei saa kasutada oma õigusi ELis, ning pakutakse välja meetmed selliste takistuste kõrvaldamiseks.
- **Väga oluline on üldsuse kaasamine:** ELi liikmesriikide majandus- ja rahandusprobleemide valguses on vajadus suurendada Euroopa kodanike mõjujõudu ning tugevdada liidu kodanikega arvestavat mõõdet suurem kui eales varem.

ELi kodakondsuse määratlus

Kooskõlas EÜ asutamislepingu artikliga 17 (Lissaboni lepinguga nähakse ette selle määratluse lisamine ka Euroopa Liidu lepingu artiklisse 8) on liidu kodanik iga isik, kellel on mõne liikmesriigi kodakondsus. Liikmesriigi kodakondsus on määratletud vastava liikmesriigi seadustega. Liidu kodakondsus täiendab, kuid ei asenda liikmesriikide kodakondsust ning toob lisaks liikmesriigi kodakondsusest tulenevatele õigustele ja kohustustele kaasa eraldi õigusi ja kohustusi.

Euroopa Liidu kodanike õigused:

- õigus vabalt liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil;
- õigus hääletada ja osaleda kandidaadina Euroopa Parlamendi valimistel ja kohalikel valimistel liikmesriigis, milles nad elavad, samadel tingimustel nagu selle liikmesriigi kodanikud;
- õigus saada teise liikmesriigi diplomaatistelt või konsulaarasutustelt kolmanda riigi territooriumil (ELi mittekuuluv riik) samas ulatuses kaitset kui kõnesoleva liikmesriigi kodanikud, kui nende endi riigil ei ole seal diplomaatist esindust;
- õigus pöörduda petitiooniga Euroopa Parlamendi poole ja õigus pöörduda Euroopa Parlamendi poolt ametisse nimetatud ombudsmani poole ühenduse institutsioonide ja asutuste haldusomavoli asjus. Need menetlused on sätestatud EÜ asutamislepingu artiklites;
- õigus kirjutada ükskõik millisele ühenduse institutsioonile või organile mõne liikmesriigi keeles ja saada vastus samas keeles (EÜ asutamislepingu artikkel 21);
- õigus pääseda teatud tingimuste alusel ligi Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni dokumentidele (EÜ asutamislepingu artikkel 255).

Õigustest laiemalt - <http://europa.eu/citizens-2013/et/about/your-eu-rights>

Ulatus

Lisaks valimisõigusele kujutab liidu kodakondsuse praeguseks kokku lepitud sisu endast suures ulatuses olemasolevate õiguste (eelkõige puudutab see vaba liikumist, elamisõigust, petitiooniõigust) süstematiseerimist, kusjuures need õigused on tänaseks poliitilise tahte väljendusena sätestatud ühenduse esimeses õiguses.

Erinevalt Euroopa riikide riigiõiguslikest põhimõtetest, mis on kujunenud pärast Prantsusmaa 1789. aasta inim- ja kodanikuõiguste deklaratsiooni, ei kaasne liidu kodakondsusega põhiõiguste tagamine. Euroopa Liidu lepingu artikli 6 lõikes 2 sätestatakse ühenduse õiguse põhimõtte, et „liit austab põhiõigusi, nagu need on tagatud” Euroopa inimõiguste konventsiooniga ning „nagu need tulenevad liikmesriikide ühesugustest riigiõiguslikest tavadest”, kuid ei viidata liidu kodakondsuse õiguslikule seisundile.

EÜ asutamislepingu artikliga 22 ja Euroopa Liidu lepingu artikliga 48 antakse võimalus arendada liidu kodakondsust järk-järgult, tugevdades sel viisil liidu kodanike õiguslikku seisundit Euroopa tasandil. Lissaboni lepinguga nähakse ette sätestada Euroopa Liidu lepingu artiklis 8b Euroopa Liidu kodanikele uus õigus, mille kohaselt „vähemalt miljon kodanikku märkimisväärsest arvust liikmesriikidest võivad kutsuda Euroopa Komisjoni üles esitama talle antud volituste piires asjakohase ettepaneku küsimustes, mille suhtes kodanike arvates on vaja aluslepingute rakendamiseks vastu võtta liidu õigusakt”.

Informatsiooni Euroopa kodanike aasta 2013 kohta leiate aadressil:

<http://europa.eu/citizens-2013/et/home>

Allikad: Euroopa portaal *europa.eu*; *circa.europa.eu*

Olulised dokumendid

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012/C 326/02)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0391:0407:ET:PDF>

Euroopa Liidu toimimise leping, 2. osa. Euroopa kodaniku õigused <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:EN:PDF#page=10>

Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus nr 1093/2012/EL, 21. november 2012, Euroopa kodanike aasta kohta (2013) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:325:0001:0008:ET:PDF>

EU Citizenship Report 2013

http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/2013eucitizenshipreport_en.pdf

Varasemad Euroopa Liidu kodakondsust käsitlevad aruanded

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/citizenship_of_the_union/12303_1_en.htm

Info Euroopa Liidu kodakondsuse ja vaba liikumise kohta

<http://ec.europa.eu/justice/citizen/>

2010. aasta aruanne ELi kodakondsuse kohta. ELi kodanike õigusi piiravate takistuste kõrvaldamine KOM/2010/0603 lõplik

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0603:FIN:ET:PDF>

Brüssel, 27.10.2010

Commission Staff Working Paper European Year of Citizens 2013 - Ex-ante evaluation Brussels, 11.8.2011 SEC(2011) 996 final

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:0996:FIN:EN:PDF>

Euroopa Liidu kodaniku seadus. RT I, 29.12.2011, 173
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011173?leiaKehtiv>

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2004/38/EÜ, 29. aprill 2004, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:05:32004L0038:ET:PDF>

Nõukogu direktiiv 94/80/EÜ, 19. detsember 1994, millega sätestatakse üksikasjalik kord, mille alusel liikmesriigis elavad, kuid selle riigi kodakondsuseta liidu kodanikud saavad kasutada õigust hääletada ja kandideerida liikmesriigi kohalikel valimistel
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:31994L0080:ET:PDF>

Nõukogu direktiiv 94/80/EÜ, 19. detsember 1994, millega sätestatakse üksikasjalik kord, mille alusel liikmesriigis elavad, kuid selle riigi kodakondsuseta liidu kodanikud saavad kasutada õigust hääletada ja kandideerida liikmesriigi kohalikel valimistel
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:31994L0080:ET:PDF>

Nõukogu direktiiv 93/109/EÜ, 6. detsember 1993, millega sätestatakse üksikasjalik kord, mille alusel liikmesriigis elavad, kuid selle riigi kodakondsuseta liidu kodanikud saavad kasutada õigust hääletada ja kandideerida Euroopa Parlamendi valimistel
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:31993L0109:ET:PDF>

Nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate otsus, 25. juuni 1996, tagasipöördumistunnistuse kehtestamise kohta (96/409/ÜVJP) (nn eripass)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:18:01:41996D0409:ET:PDF>

Nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate otsus, 19. detsember 1995, Euroopa Liidu kodanike kaitse kohta diplomaatiliste või konsulaaresinduste kaudu (95/553/EÜ)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:41995D0553:ET:PDF>

Roheline raamat Euroopa Liidu kodanike diplomaatiline ja konsulaarkaitse kolmandates riikides Brüssel 28.11.2006 KOM(2006)712 lõplik
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0712:FIN:ET:PDF>

2. Refereering

2.1 Euroopa kodanikualgatusest

**Michael Dougan. What are we to make of the citizens' initiative?
Common Market Law Review (2011) vol. 48, no. 6, p. 1807-1848.**

Autor analüüsib uut võimalust osalusdemokraatia teostamiseks Euroopa Liidus (EL) – Euroopa kodanikualgatust. Euroopa Liidu lepingu¹ artikli 11(4) kohaselt on ühel miljonil ELi kodanikul, kes on pärit vähemalt seitsmest ELi liikmesriigist, õigus kutsuda Euroopa Komisjoni üles tegema õigusaktide ettepanekuid valdkondades, kus ELil on õigusloomepädevus.

Autor annab ülevaate Euroopa kodanikualgatuse kujunemisest, kirjeldab eeskirju ja menetlusi (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus nr 211/2011, 16. veebruar 2011, kodanikualgatuse kohta²) ning arutleb pikemalt teemal, keda kodanikualgatus esindab ja mida selle instrumendi abil on võimalik saavutada.

Autori hinnangul on Euroopa kodanikualgatus poliitika instrumendina nõrk. Lävi algatuse esitamisel on kõrge ja jõukohane vaid organiseeritud kodanikuühiskonnale. Vastuseta jäävad mitmed küsimused Euroopa kodanikualgatuse ulatusest. Näiteks, kas seda saab kasutada nõudmaks parandusi aluslepingutesse? Kas algatus võib vastanduda ELi tuumväärtustele? Ka juba esitatud kodanikualgatus, mis on saanud vajaliku arvu toetusavaldusi, jääb tugevalt sõltuma institutsioonide - Euroopa Komisjoni, Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Parlamendi - vahendustegevusest. Õigustatult kerkib küsimus, kas algatuse esitamiseks vajalik pingutus ja selle võimalik mõju ELi otsustusprotsessidele on tasakaalus?

Kuid autor näeb Euroopa kodanikualgatusel ka potentsiaali. Nüüd avaneb Euroopa Kohtul suurepärane võimalus algatada laiemaid arutelusid küsimustes, mis seni on jäänud ELi õiguse halli alasse, näiteks ELi kodakondsus; kooskõla ELi tuumväärtuste ja eesmärkide vahel; Euroopa Parlamendi saadikute riigiülene mandaat.

Refereerinud Li Lind

¹ Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon
<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2012:326:SOM:ET:HTML>

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 211/2011, 16. veebruar 2011, kodanikualgatuse kohta
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:ET:PDF>

3. Raamatuviiteid

50 questions and answers about your rights as European citizen. - Brussels : ECAS, 2003. 52 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Citizenship and governance in the European Union. - London : Continuum International Publishing Group - Academi, 2001. 224 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Freedom of movement of persons : a practitioner's handbook / Joanna Apap (ed.) ; with contributions by: Joanna Apap ...- The Hague [etc.] : Kluwer Law International, 2002. 507 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Golynger, Oxana. Ubiquitous citizens of Europe : the paradigm of partial migration. - Antwerpen ; Oxford : Intersentia, 2006. XXVII, 282 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Goudappel, Flora. The effects of EU citizenship : economic, social and political rights in a time of constitutional change. - The Hague : T.M.C. Asser Press, 2010. XII, 225 lk. [Euroopa Liidu infokeskus]

Hall, Stephen. Nationality, migration rights and citizenship of the Union. - Dordrecht [etc.] : Nijhoff, 1995. XXVII, 214 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Herold, Irmela. Mein Recht als Eurobürger : was darf ich wo? : ein aktueller Ratgeber über Bürgerrechte in der Europäischen Gemeinschaft. - Weyarn : Seehamer, 1999. 159 lk. [RR 1.k hoidla]

O'Leary, Siofra. The evolving concept of community citizenship : from the free movement of persons to union citizenship. The Hague [etc.] : Kluwer, 1996. XII, 347 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Meehan, Elizabeth. Citizenship and the European Community. - London [etc.] : Sage, 1994. XIV, 194 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Pomoell, Jutta. European Union citizenship in focus : [the legal position of the individual in EC law]. - Helsinki : University of Helsinki, Faculty of Law, 2000. IX, 134 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Rogers, Nicola. Free movement of persons in the enlarged European Union. - Sweet and Maxwell, 2005. LIII, 685 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Sinu õigused Euroopa Liidus pärast Eesti ühinemist : reisimine, kaupade ja teenuste ostmine, elamine, töötamine, õppimine. - Tallinn : Euroopa Liidu Infokeskus : Euroopa Komisjoni Delegatsioon Eestis, 2003 ([Tartu : Paar]). 59 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Shaw, Jo. The transformation of citizenship in the European Union : electoral rights and the restructuring of political space. - Cambridge : Cambridge University Press, [2007]. XVII, 398 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Touzenis, Kristina. Free movement of persons in the European Union and Economic Community of West African states [Võrguteavik] : a comparison of law and practice. - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris : UNESCO, 2012. 151 lk. Täistekst RR arvutivõrgus.

Towards a European nationality : citizenship, immigration and nationality law in the EU. - Basingstoke : MacMillan Press, 2000. VIII, 320 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus].

Weiss, Friedl. Free movement of persons within the European Community. - The Hage [etc.] : Kluwer, 2001. LXVI, 249 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

White, Robin C. A. Workers, establishment, and services in the European Union. - Oxford [etc.] : Oxford University Press, 2004. LXIV, 285 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]

Euroopa Komisjoni väljaanded

ELi kodanike plaan : eurooplastel on sõnaõigus. (Võrgumonograafia) - Euroopa Komisjon , õiguse peadirektoraat, Luxembourg : Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2013. 48 lk. Täistekst: <http://bookshop.europa.eu/et/eli-kodanike-plaan-pbDS3112272/>

Euroopa Liidu Teataja. Eriväljaanne. 20, Kodanike Euroopa : eestikeelne väljaanne. - Luxembourg : Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talitus, 2004. Täistekst: <http://eur-lex.europa.eu/JOEdSpecVol.do?rep=20>

Liikumis- ja elamisvabadus Euroopas : juhend ELi kodaniku õiguste kohta. - Euroopa Komisjon, õigusküsimused, Luxembourg : Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2011 (Belgia). 38 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus]. Täistekst: <http://bookshop.europa.eu/et/liikumis-ja-elamisvabadus-euroopas-pbNE3210299/>

Teie õigused Euroopa Liidus. - Euroopa Komisjoni Esindus Eestis, c2008, 2009 ([Tallinn : Auratrükk]). 59 lk. [RR Euroopa Liidu infokeskus].

Rohkem väljaandeid leiab siit: http://bookshop.europa.eu/et/bundles/european-year-of-citizens-2013--cb_kaep2OwrVMAAAE8WAtiz3EK/

4. Artikliviited

4.1 Valik artikleid teadusajakirjades

Bader, Veit Michael. Citizenship of the European Union. Human rights, rights of citizens of the Union and of member states. *Ratio Juris*. Vol. 12 (1999), no. 2, p. 153-181.

Besson, Samantha; Utzinger, André. Toward European citizenship. *Journal of Social Philosophy*. Vol. 39 (2008), no. 2, p. 185-208.

Besson, Samantha; Utzinger, André. Introduction: future challenges of European Citizenship—facing a wide-open Pandora's box. *European Law Journal*. Vol. 13 (2007), no. 5, p. 573-590.

Carrera, Sergio. What does free movement mean in theory and practice in an enlarged EU? *European Law Journal*. Vol. 11 (2005), no. 6, p. 699–721.

Closa, Carlos. The concept of Union citizenship in the Treaty on European Union. *Common Market Law Review*. Vol. 29 (1992), no. 6, p. 1137-1169.

Elsmore, Matthew J; Starup, Peter. Union citizenship – background, jurisprudence, and perspective: the past, present, and future of law and policy. *Yearbook of European Law*. Vol. 26 (2007), p. 57-113.

Epiney, Astrid. The scope of article 12 EC: some remarks on the influence of European citizenship. *European Law Journal*. Vol. 13 (2007), no. 5. p. 611-622.

Fischer, Thomas C. European 'citizenship': in its own right and in comparison with the United States. *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Vol. 5 (2002-2003), p. 357-394.

Francis, G. Jakobs. Citizenship of the European Union – a legal analysis. *European Law Journal*. Vol. 13 (2007), no. 5, p. 591-610.

Gidro, Romulus; Gidro, Aurelia; Nistor, Vasile. Aspects regarding the free movement of workers in the Community space. *Juridical Current*. Vol. 14 (2011), no. 1, p. 13-23.

Hilson, Chris. Legitimacy and rights in the EU: questions of identity. *Journal of European Public Policy*. Vol. 14 (2007), no. 4, p. 527–543.

Hilson, Chris. What's in a right? The relationship between Community, fundamental and citizenship rights in EU law. *European Law Review*. Vol. 29 (2004), no. 5, p. 636-651.

Hinarejos, Alicia. Citizenship of the EU : clarifying 'genuine enjoyment of the substance' of citizen rights. *The Cambridge Law Journal*. Vol. 71 (2012), no. 2, p. 279-282.

Jacobs, Francis G. Citizenship of the European Union—a legal analysis. *European Law Journal*. Vol. 13 (2007), no. 5, p. 591-610.

Kochenov, Dimitry. Ius tractum of many faces: European citizenship and the difficult relationship between status and rights. *Columbia Journal of European Union Law*. Vol. 15 (2009), no. 2, p. 169-237.

Kochenov, Dimitry; Plender, Richard. EU citizenship: from an incipient form to an incipient substance? The discovery of the Treaty text. *European Law Review*. Vol. 37 (2012), no. 4, p. 369-396.

Kostakopoulou, Dora. The evolution of European Union citizenship. *European Political Science*. Vol. 7 (2008), no. 3, p. 285–295.

Maas, Willem. Unrespected, unequal, hollow? Contingent citizenship and reversible rights in the European Union. *Columbia Journal of European Union Law*. Vol. 15 (2009), no. 2, p. 265-280.

Maas, Willem. The genesis of European rights. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 43 (2005), no. 5, p. 1009-1025.

Muller, Karis. Problems of European Union citizenship rights at the periphery. *Australian Journal of Politics & History*. Vol. 45 (1999), no. 1, p. 35-51.

Olsen, Tore Vincents. The political constitution of the EU citizen rights regime. *Journal of European Public Policy*. Vol. 18 (2011), no. 1, p. 35-52.

Radulescu, Crina. More European with European citizenship? *EIRP Proceedings*. Vol 6 (2011), no. 1, p. 276-288.

Răvaş, Oana-Carmen. Free movement within the EU - a fundamental right. *Annals of the University of Petrosani : Economics*. Vol. 9 (2009), no. 2, p. 237-244.

Reich, Norbert. Union citizenship – metaphor or source of rights? *European Law Journal*. Vol. 7 (2001), no. 1, p. 4-23.

Shaw, Jo. E.U. citizenship and political rights in an evolving European Union. *Fordham Law Review*. Vol. 75 (2006-2007), no. 5, p. 2549-2578.

Shaw, Jo. The interpretation of European Union citizenship. *Modern Law Review*. Vol. 61 (1998), no. 3, p. 293-317.

Stalfold, Helen. The citizenship status of children in the European Union. *The International Journal of Children's Rights*. Vol. 8 (2000), no. 2, p. 101-131.

White, Robin Ca. Free movement, equal treatment, and citizenship of the Union. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 54 (2005), no. 4, p. 885-905.

Wind, Marlene. The EU as a "welfare rights generator"? *Columbia Journal of European Union Law*. Vol. 15 (2009), no. 2, p. 239-264.

4.2 Artiklid Eesti väljaannetes

Annus, Ruth. Euroopa Liidu kodaniku seadusest // *Eesti Majanduse Teataja* (2003) nr. 10, lk. 24-27.

Bärenklau, Ingvar. Euroopa Liit ulatab oma kodanikele abikäe // *Postimees* (2006) 24. nov., lk. 3.

Eamets, Raul; Philips, Kaia. Tööjõu vaba liikumine - kes läheb ja miks // *Sotsiaaltöö* (2003) nr. 5, lk. 14-16.

Ester, Jane. Euroopa Liidu kodakondsus - uus seadus, uued võimalused // *Eesti Majanduse Teataja* (2006) nr. 10, lk. 54-55.

Kallaste, Epp; Philips, Kaia. Tööjõu vaba liikumine - probleem või võimalus Eestile? // *Riigikogu toimetised*. 7. Tallinn, 2003. Lk. 119-128. - Bibl. lk.128

Kodres, Mari. Hüppa, kodanik, hüppa! üle Euroopa kodanikualgatuse lati // *Hea Kodanik : EMSLi ajakiri kodanikuühiskonnast*, ISSN 1736-7263. (2012) nr. 2, lk. 22-24.

Leiger, Anni. Eestlane, Euroopa kodanik // *Lääne Elu* (2005) 9. juuli, lk. 5.

Luts, Priit. ELi infotelk külastas Valgat // *Valgamaalane* (2005) 7. juuli, lk. 3.

Prava grazhdanina JS. Молодежь Эстонии (2003) 3. märts, lk. 4.

Talimaa, Pärt. Euroinfo jagajad käisid Viljandis // *Sakala* (2005) 9. juuli, lk. 4.

Totskaja, Julia. Informatsija pljus prava v spitshetshnom korobke // *Нарвская Газета* (2005) 7. juuli, lk. 3.

Vabson, Karina. JeS rasskazhet o nashihh pravahh // Молодежь Эстонии (2005) 29. juuni, lk. 4-5.

Vedder, Erkki. Citizens for new Europe // 10 years geared towards sustainable development in the Lake Peipsi region. Tartu, 2004. (Peipsi - Tshudskoje : the lake which unites Estonia and Russia : activities report : 2003), lk. 10.

Võ hotite jevropaiskoje grazhdanstvo? // Нарва (2005) 30. juuni, lk. 5.

5. Internetiallikad

Euroopa kodanike aasta veebileht

<http://europa.eu/citizens-2013/et/home>

Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraat. ELi kodakondsus ja vaba liikumine

http://ec.europa.eu/justice/citizen/index_et.htm

Uudiseid kodakondsuse teemal

http://ec.europa.eu/justice/newsroom/citizen/index_en.htm

Uudiseid õiguse ja kodanike õiguste teemal

http://ec.europa.eu/news/justice/index_et.htm

Euroopa Liidu kodakondsusega seotud õigus

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/citizenship_of_the_union/index_et.htm

Euroopa kodanikualgatusele pühendatud veebileht

<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/?lg=et>

Veebileht, mille kaudu saab esitada petitsiooni Euroopa Parlamendile ja esitada kaebuse Euroopa ombudsmanile

http://ec.europa.eu/justice/citizen/complaints/index_en.htm

Euroopa ombudsmanile saab kaebuse esitada ka siit -

<http://www.ombudsman.europa.eu/home/en/default.htm>

European Union Citizenship, Analytical Report (Eurobarometer Flash EB Series #294), October 2010

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_294_en.pdf

Standard Eurobarometer 77 Spring 2012 European Citizenship
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_citizen_en.pdf

Brussels, 20 August 2012. Two years to go to the 2014 European elections European Parliament Eurobarometer (EB/EP 77.4) ANALYTICAL SYNTHESIS
http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2012/election_2012/eb77_4_ee2014_synthese_analytique_en.pdf

Euroopa Komisjoni õigusvoliniku Viviane Redingu koduleht
http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/reding/index_en.htm

Euroopa Liidu õiguse ja kodanike õiguste poliitikavaldkond
http://ec.europa.eu/policies/justice_citizens_rights_et.htm

Euroopa kodanikualgatuste ametlik register
<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome?lg=et>

Euroopa Kodanike Aasta Liidu koduleht
<http://ey2013-alliance.eu/>

Euroopa Kodanike Aasta Liidu manifest
http://ey2013-alliance.eu/wp-content/uploads/2013/03/eyca2013_manifesto-et_EE.pdf

Euroopa kodanike foorumite veebileht
<http://ecc.european-citizens-consultations.eu/>

Euroopa kodanike foorumid: Eesti 10.–11.02.2007
http://ecc.european-citizens-consultations.eu/fileadmin/user_upload/Eestikodanikefoorum1.pdf

Programm Kodanike Euroopa 2007-2013, jätkub ka perioodil 2014-2020
http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29015_et.htm
http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/tools/ecp_en.php

Aktiivne kodakondsus: noorsoo-, kultuuri-, audiovisuaalvaldkonna ja kodanike osaluse programmid
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/citizenship_of_the_union/l29013_en.htm

Rahvusvaheline vabatahtlike võrgustik
<http://www.volonteeurope.eu/>

Kodanikuaktiivsusele ja kodakondsusega seotule pühendatud infoportaal
<http://www.beingcitizen.eu/>

Euroopa Liidu kodaniku õigustele pühendatud infoportaal

<http://www.e-rights.eu/>

Euroopa kodanikuorganisatsioonidele ja –liikumistele pühendatud infoportaal

<http://www.citizensforeurope.eu/>

Euroopa kodanike aasta raames toimuvad/toimunud üritused (ka Eestis)

<http://europa.eu/citizens-2013/et/events>

Euroopa tulevikku ja Euroopa Liidu kodanike õiguste teemaline debatt

http://ec.europa.eu/debate-future-europe/about/index_en.htm

Praktiline teave Euroopa Liidu kodanikele ja nende peredele

http://europa.eu/youreurope/citizens/index_et.htm

Baldoni, Emiliana. The Free Movement of Persons in the European Union: A Legal-historical Overview. PIONEUR Working Paper No. 2 – July 2003

http://www.aip.pt/irj/go/km/docs/aip/documentos/estudos%20publicacoes/centro%20documentacao/Capital%20Humano/I.Livre_Circulacao_Trabalhadores/A3.Projecto_Pioneer/Free_Movement.pdf

Mueller, Dennis C. Rights and Citizenship in the European Union. CESifo Working Paper Series No. 896 – March 2003.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=388624